

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 12.093.001 у Маріупольському державному університеті
доктору історичних наук, професору
кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики
Маріупольського державного університету
ГРІДІНІЙ Ірині Миколаївні

ВІДГУК

опонента, **КОНСТАНТИНОВОЇ** Вікторії Миколаївни, доктора
історичних наук, професора кафедри історії та філософії
Бердянського державного педагогічного університету на дисертацію
КОПАНЬ Анастасії Вячеславівни
«**ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ПРАЦІВНИКІВ МЕТАЛУРГІЙНОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В ОСТАННІЙ ТРЕТИНІ ХІХ – НА
ПОЧАТКУ ХХ СТ.**»,
подану до захисту у спеціалізовану вчену раду ДФ 12.093.001 на
здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та
археологія (галузь знань 03 Гуманітарні науки)

1. **Актуальність теми дисертації.** Підвищена увага до історії повсякденності є однією з характерних ознак сьогоднішньої вітчизняної історіографічної ситуації. При цьому предметне поле історії повсякденності є надзвичайно широким, включаючи все, що людина робила «з ранку до ночі, з понеділка по неділю», з початку і до кінця свого життя. Історія повсякденності має справу з усім ординарним, тривіальним. Повсякденність — це сфера і мікроісторії, і в той же час макроісторії, оскільки навіть в одиничних виявах повсякденності віддзеркалюється сукупність існуючих суспільних відносин.

З іншого боку, ознакою сучасної історіографічної ситуації є посилення уваги до історії модернізаційних процесів на українських землях у складі Російської імперії другої половини ХІХ – початку ХХ ст., важливою складовою яких був розвиток металургійної промисловості. Показово, що сама концепція повсякденності формулювалась і розвивалася великою мірою в рамках

модернізаційного дискурсу, розгляду проблематики, пов'язаної з переходом від традиційного до модерного суспільства.

З огляду на все це дисертаційне дослідження Анастасії Вячеславівни КОПАНЬ, присвячене повсякденності працівників металургійної промисловості України в останній третині ХІХ – на початку ХХ ст., є і актуальним, і в той же час симптоматичним.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дослідженні. Наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи обґрунтовані з посиланнями на літературу та джерела, які охарактеризовані авторкою відповідно у підрозділах «Наукова розробка теми» і «Джерельна база дослідження».

Систематизуючи науковий доробок попередників за проблемно-хронологічним принципом, авторка традиційно виділяє праці трьох історіографічних періодів, які йменує «наукові розробки імперського періоду та доби Української революції», «праці радянських істориків та представників західної історіографії» та «сучасна українська та зарубіжна історіографія».

Авторка спирається, поміж іншими, і на неопубліковані джерела, які зберігаються у фондах ЦДІАК України, Державного архіву Дніпропетровської області, Glamorgan Archives (Велика Британія), Російського державного історичного архіву, музею історії Маріупольського металургійного комбінату ім. Ілліча та музею історії міста Кам'янського.

Загалом же Анастасія Вячеславівна використала 601 позицію джерел і літератури.

Наукові положення і висновки, сформульовані в дисертації, є обґрунтованими й теоретично, що уможливлено застосуванням інструментарію, схарактеризованого у підрозділі «Методологічні засади дослідження»: антропологічного, мікроісторичного, конкретно-історичного, комплексного та системного підходів, принципів історизму та

наукової об'єктивності, методів індукції, дедукції, аналізу, синтезу, статистики, порівняння, історико-генетичного, історико-компаративного, історико-системного, історико-динамічного, проблемно-хронологічного.

Загальний обсяг дисертації – 247 сторінок, з них основного тексту – 166 сторінок.

Структура дисертації є логічною та виваженою, вона містить всі необхідні складові та підпорядкована досягненню поставленої мети. У вступі переконливо обґрунтована актуальність дослідження; зазначений зв'язок роботи із комплексною науковою темою кафедри; визначені об'єкт та предмет, хронологічні та географічні межі, мета та дослідницькі завдання, методологія дослідження, наукова новизна; сформульоване практичне значення дослідження; наведено дані стосовно апробації його результатів і щодо публікацій авторки.

Крім традиційного для дисертацій з історії розділу «Історіографія, джерельна база та методологічні засади дослідження», робота обґрунтовано структурована в розділи «Історичні умови повсякдення металургів» (де окремі підрозділи присвячені впливу державної політики на повсякденне життя працівників металургійної галузі, будівництву металургійних заводів та формуванню повсякдення металургів, соціо-демографічному складу працівників металургійної промисловості), «Матеріальний вимір повсякденного життя працівників металургійних заводів» (з підрозділами «Умови праці металургів», «Рівень матеріального забезпечення працівників металургійних підприємств», «Житлові умови та якість харчування металургів»), а також «Соціально-культурне повсякдення металургів» (з підрозділами, сфокусованими на висвітленні рівня медичного обслуговування та доступності освітніх послуг, дозвіллевих практик металургів і протестних настроїв у повсякденні працівників металургійної галузі).

Висновки, сформульовані Анастасією Вячеславівною КОПАНЬ, відповідають поставленим нею завданням.

При цьому рекомендацій пані КОПАНЬ у своїй дисертації спеціально не формулює.

3. Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях. Достовірність та наукова новизна дослідження Анастасії Вячеславівни не викликають сумнівів.

Новизна зумовлена як самою постановкою проблеми, що винесена в назву дисертаційної роботи і в таких хронологічних і територіальних рамках вперше стала предметом спеціального комплексного дослідження, так і тим, що до наукового обігу введені комплекси неопублікованих документів кількох вітчизняних та закордонних архівів і музеїв, вивчено рівень матеріального споживання металургів, уточнено специфіку їхніх житлових умов і харчування, джерел формування їхніх бюджетів, рівня медичного обслуговування та доступності освіти тощо.

За темою дисертації пані КОПАНЬ видала 15 публікацій, включно з 1 статтею, вміщеною в періодичному науковому виданні країни ЄС («*Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe*»), 3 статтями у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз, а також 11 публікаціями в збірниках конференцій. Усі ці публікації прямо пов'язані з темою дисертації та розкривають її окремі аспекти. Усі публікації видані одноосібно, без співавторів. Фактів порушення здобувачем академічної доброчесності не виявлено. На усі використані в роботі джерела інформації є посилання.

4. Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання. Є коректним запропоноване Анастасією Вячеславівною формулювання, що матеріали, положення та висновки її роботи можуть бути використані при написанні монографій та узагальнюючих праць з близьких та дотичних тем (безумовно, йдеться про доволі широкий тематичний спектр, пов'язаний з історію підросійської України другої половини ХІХ – початку ХХ ст.), «викладанні курсу історії України,

підготовці спецкурсів, поглибленого вивчення історії повсякденного життя населення України, створенні навчальних і методичних посібників; окремі положення дисертації можуть бути включені в систему підвищення кваліфікації вчителів та викладачів історії з метою привернення уваги до ролі пересічної людини в історії. Матеріали дослідження також можуть бути враховані при формуванні державної соціальної політики в промислових регіонах країни».

5. Ідентичність змісту анотації та основних положень дисертації.

Аналіз змісту анотації засвідчує її відповідність викладеним в тексті дисертації основним положенням. Анотація не включає в себе таких ідей і положень, які відсутні в основній частині дисертаційного дослідження.

Згідно з діючими вимогами, анотація подана українською та англійською мовами. В обох мовних варіантах дисертантка лаконічно окреслила основні результати її дослідження, зазначила наукову новизну та практичне значення роботи.

Як анотація, так і текст дисертації оформлені відповідно до вимог, визначених Міністерством освіти та науки України. Структура роботи має необхідні складові елементи і підпорядкована досягненню поставленої мети.

6. Дискусійні питання та зауваження до змісту дисертації. В цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Анастасії Вячеславівни КОПАНЬ, маємо звернути увагу на наступні дискусійні питання та зауваження:

1. При тому, що територіальні рамки дослідження включають Волинську, Катеринославську, Харківську та Херсонську губернії, де розвивалася металургійна промисловість, зпоміж обласних і міських архівів і музеїв України авторка використала матеріали лише тих, що знаходяться виключно на території колишньої Катеринославської губернії. Відповідні лакуни Анастасія Вячеславівна певною мірою заповнила неопублікованими матеріалами центральних архівів і опублікованими

джерелами, тим не менш, в ідеалі варто було б звернутись і до матеріалів архівів і музеїв на території колишніх Волинської, Харківської та Херсонської губерній, включно з Державним архівом Одеської області. При цьому джерела з історії важкої промисловості на землях Катеринославської губернії другої половини XIX – початку XX ст. відклались і в Державних архівах Донецької та Луганської областей, але впродовж останніх 6 років доступ до цих матеріалів унеможлиблюється цілком очевидними обставинами.

2. Щодо територіальних рамок дослідження варто зауважити й те, що в них не включено Таврійську губернію, тоді як дисертантка згадує (стор. 64, 90, 229, 230) Керченський металургійний завод.

3. У тексті дисертації спостерігається абсолютне переважання інформації стосовно металургійних підприємств Катеринославської губернії, тоді як підприємствам Волинської, Харківської та Херсонської губерній уваги приділено значно менше. Напевно, тут зіграли роль як стан опрацювання дисертанткою зібрань обласних і міських архівів і музеїв, відмічений нами вище, так і співвідношення чисельності металургійних підприємств і їх працівників на землях чотирьох українських губерній, які розглядаються.

4. Не зрозумілою є логіка, за якою при характеристиці використаних джерел авторка відносить до четвертої виокремленої неї групи (*матеріали періодичних видань*, стор. 32-34) наступні публікації: Шустов А. С. Альбом учасників Всероссийской Промышленной и Художественной Выставки в Нижнем Новгороде 1896 г. Санкт-Петербург. 1896. 244 с.; Южно-Русская областная сельско-хозяйственная, промышленная и кустарная выставка 1910 г. в Екатеринославе. Екатеринослав. 1912 г. 206 с.; Юзовский чугуноплавильный и железоделательный завод. Завод Новороссийского общества каменноугольного, железного и рельсового производств. *Всерос. пром.-худож. выставка в Н. Новгороде 1896 г.* Санкт-Петербург. 1896. 25 с.; десяти томник «Рабочее движение в России 1895 – февраль 1917 г.

Хроника»; Хроника рабочего движения на Украине (1861–1899). Киев. 1991. 147 с.

5. Розлогість (а то й неосяжність) проблематики повсякденності зумовлює наявність в дисертаційному дослідженні низки лакун (зокрема, сучасні дослідники все частіше розцінюють як одну із вельми важливих складових повсякденності девіантну поведінку). До того ж, варто мати на увазі, що «змальовування середньостатистичного металурга» навіть для одного підприємства передбачає ігнорування стратифікації його працівників, а тому реальна «картина повсякденностей» металургів України є набагато строкатішою і різноплановішою.

6. Зрозуміло, що слідуючи загальним вимогам, авторка подає «Список використаних джерел», де суто за алфавітним принципом наводить упереміш як літературу, охарактеризовану нею у підрозділі «Наукова розробка теми», так і посилання на справи архівів, які вона характеризує в підрозділі «Джерельна база дослідження». Втім, тоді як для дисертацій з інших спеціальностей такий підхід є цілком прийнятним, для робіт саме з історії набагато логічнішим було б застосування традиційного поділу на використані джерела та літературу, причому саме з наведенням спочатку списку джерел (неопублікованих і опублікованих), а вже потім – літератури.

7. Загальний висновок і оцінка дисертації. Висловлені у «Відгуку» роздуми і зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації. Анастасія Вячеславівна КОПАНЬ продемонструвала високий рівень професійної підготовки, вміння проводити ґрунтовний науковий аналіз історичного та історіографічного матеріалу, у повному обсязі впоралася з основними завданнями, які випливають з мети дослідження.

Дисертаційна робота «Повсякденне життя працівників металургійної промисловості України в останній третині XIX – на початку XX ст.» є цілісним завершеним науковим дослідженням, відповідає спеціальності 032 Історія та археологія (галузь знань 03 Гуманітарні науки) та вимогам

Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 261 від 23 березня 2016 року (зі змінами і доповненнями згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 283 від 3 квітня 2019 року), Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 року, а **Анастасія Вячеславівна КОПАНЬ** заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Опонент –

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії та філософії
Бердянського державного
педагогічного університету

Вікторія КОНСТАНТИНОВА

Підпис Вікторії КОНСТАНТИНОВОЇ засвідчую:

Вчений секретар БДПУ

Ольга ПОПОВА

23 вересня 2020 року